

Данилова Е.И.

ОСОБЕННОСТИ РЕОРГАНИЗАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ ХЕРСОНЩИНЫ В СВЕТЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ РЕФОРМЫ 1984 ГОДА

В статье идет речь о советской реформе общеобразовательной и профессиональной школы, которая провозглашена в 1984 г., определено ее влияние на профессионально-техническое образование Украины, проанализированы особенности реализации в профессионально-техническом образовании Херсонщины. В статье исследованы основные положения нормативно-правовых документов, которые свидетельствуют о дополнении всеобщего среднего образования молодежи всеобщей профессиональной подготовкой, завершении организационно-структурного оформления среднего профессионально-технического училища как учебного заведения единственного типа. Отражены особенности внедрения реформы в профессионально-техническом образовании Херсонщины и изменения в учебно-воспитательном процессе учебного заведения, его материально-технической базы, повышении уровня инженерно-педагогических работников.

Ключевые слова: профессионально-техническое образование, среднее профессионально-техническое училище, реформа, СССР.

Danylova O.I.

FEATURES OF REORGANIZATION OF KHERSON VOCATIONAL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS IN THE LIGHT OF EDUCATIONAL REFORM OF 1984

This article dedicated to soviet reform of general and professional school, that was proclaimed in 1984. In this article was determined influence of soviet reform on Ukrainian vocational education. Besides, the features of realization in Kherson vocational education are analysed in this article. There was researched the main positions of normatively-legal documents that testify to addition of all general secondary education of youth by all general professional preparation, completion of organizationally-structural registration of middle vocational school as educational establishment of only type. The features of introduction of reform in Kherson vocational education and changes in the educational-educator process of educational establishment, it's material and technical base, increase of level of engineer-pedagogical workers were reflected in this article.

An author marks that scientific and technical revolution that took place in the 80th years of XX century, the input of new technologies, computerization, needed the prepared, all-round developed specialists. Reform of general and professional school had upgrading of education on an aim. However, not all changes prearranged by reform took place, the process of perfection of activity was braked in fact, beginning with the problems of organization and ending by quality of studies and education, in fact for realization of alteration to educational establishments time was needed. Vocational schools had changed in to educational establishments, where mechanically combined general and special preparation of workers of simple professions.

Key words: vocational education, middle vocational school, reform, USSR.

Рецензент: Жорова І.Я.

УДК 37(477)(09)

Ісаченко В.П.*

ЖИТТЄВІ ДЕТЕРМІНАНТИ СТАНОВЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ П. ЖИТЕЦЬКОГО (1837–1911)

У статті проаналізовано процес становлення й розвитку особистості П. Житецького на тлі національно-просвітницького руху в Україні у другій половині XIX ст. Визначено основні чинники формування світогляду педагога, визначальними серед яких стали: родинне виховання та духовна освіта. Схарактеризовано особливості взаємодії П. Житецького з педагогами та з учнівським колективом як чинник розвитку особистості ученого. У статті висвітлено освітній шлях П. Житецького, який розпочався у духовних навчальних закладах і зумовив вплив на подальшу освітню та виховну діяльність педагога. Проаналізовано етапи

* © Ісаченко В.П.*

активної участі П. Житецького в суспільно-політичних заворушеннях. Визначено вплив соціального оточення на розвиток та становлення поглядів педагога на культурно-освітню діяльність в Україні.

Ключові слова: П. Житецький, друга половина XIX – початок XX ст., освіта, виховання, Полтавське духовне училище, єпархіальна Полтавська семінарія, Київська духовна академія, формування світоглядних переконань.

Актуалізація вивчення діяльності і творчості педагогів, які працювали в період кінця XIX – початку XX ст., зумовлена тим, що з представниками цієї епохи пов'язується початок розвитку сучасної національної педагогічної думки. Ці діячі спиралися на етнографічно-культурницьку, народницьку парадигму й мислили в контексті натурфілософії. Їхні погляди, наукові, педагогічні інтереси лежали в площині української мови, історії, літератури, фольклору, базувалися на здобутках українського народу. Необхідною складовою наукового пошуку для створення цілісного образу педагога кінця XIX – початку XX ст. є вивчення передумов та основних чинників формування його особистості. Українська педагогічна думка цього періоду визначається цілою плеядою видатних педагогів-просвітників, культурних, громадських діячів, серед яких чільне місце належить Павлу Гнатовичу Житецькому (1937–1911).

Науково-просвітницька і педагогічна діяльність П. Житецького значною мірою випереджали свій час, тому не завжди він знаходив розуміння і діставав підтримку навіть близьких людей. Сьогодні, на початку XIX ст., маємо змогу врахувати особливості його епохи, уважно і об'єктивно розглянути погляди П. Житецького на суспільне значення освіти і науки в цьому процесі, оцінити його діяльність у багатьох галузях. Вивчення і сприйняття досвіду прогресивних педагогів минулого є надважливою і необхідною умовою для подальшого національно-духовного та культурно-освітнього піднесення України.

Наукове осмислення формування світоглядних переконань П. Житецького побіжно представлено у працях О. Казакевич та В. Плачинди – у висвітленні й оцінках історичного минулого України; Н. Побірченко – у контексті публіцистичної спадщини членів українських громад; М. Смольницької та О. Шевчук – в аспекті літературно-наукової творчості викладачів Колегії Павла Галагана та ін. Проте, як показав аналіз наукових джерел, на сьогодні відсутнє цілісне дослідження процесу формування світоглядних переконань П. Житецького.

Мета статті – з'ясувати провідні чинники, що сприяли формуванню особистості П. Житецького та його педагогічного світогляду.

Свідчення про родовід Житецьких бере свій початок з другої третини XVIII ст. Усі відомі предки П. Житецького по чоловічій лінії, зокрема родоначальник, Павло Семенович Житецький, були священнослужителями [4, арк. 2].

Батько ученого – Гнат Павлович – походив з с. Вейсбахівка (суч. с. Білорічиця Придубського району Чернігівської області). Він був суворою і жорсткою людиною [10, с. 34].

О. Кістяківський у своїх мемуарах припускає, що певна суворість, яка притаманна самому П. Житецькому, «...іноді відштовхувала від нього людей, розвинулася на ґрунті того дещо жорсткого відношення, яке він зустрічав у родині батьків» [11, с. 7].

Батько П. Житецького був людиною здібною, обдарованою і працьовитою, завдяки чому був зарахований до першпорозрядників після закінчення семінарії, що давало йому право продовжувати навчання в духовній академії. Очевидно, через сирітство та матеріальні нестатки Г. Житецький натомість мусив йти на власний хліб, тоді як його приятелі О. Бодянський та А. Козачковський у 1831 р. подалися до Москви на навчання. Г. Житецький після закінчення Полтавської духовної семінарії, чотири роки викладав у Переяславському духовному училищі грецьку мову, священну історію, арифметику і нотний спів. 1835 р. Г. Житецький був рукопокладений у священники і переїхав до м. Кременчука, де став настоятелем місцевої Спаської церкви. В. Плачинда

припускає, що кар'єру священика Г. Житецький був змушений обрати внаслідок необхідності покращення фінансового становища, при чому певну роль у цьому міг відіграти факт його одруження [14, с. 12].

23 грудня 1836 р. (4 січня 1837 р. – за новим стилем) у родині Житецьких народився первісток – Павло, дату народження якого засвідчує метрична виписка з архіву Полтавської духовної консисторії [12, арк. 1]. Пізніше склад сім'ї поповнився п'ятьма сестрами – Олександрою, Софією, Надією, Анастасією, Єлизаветою та братом Іваном [14, с. 12].

Г. Житецький був людиною суворою, ригористичною, заглибленою в собі і схильною до кабінетних богословських занять і розмірковувань. Риси суворості поглиблювала постійна матеріальна скрута, ще більше віддаляючи батька від дітей. Ласку, тепло, співчуття, підтримку й розраду малий Павло знаходив у матері – простої жінки, що наспівала йому першу любов до слова у піснях, у казках і приказках, у щоденному спілкуванні [14, с. 12].

Як син священика, початкову освіту П. Житецький здобув від служителя церкви: «...Веселими ногами ходив я по мосту на Дніпрі із Кременчука в Крюків навчатися грамоти у священика Никона Постриганева» [8, с. 37].

У серпні 1847 р. П. Житецький розлучився з батьківською оселею і вступив до повітового духовного училища м. Полтави. «... Павло – хлопець поза родиною, на волі – жвавий, вдатний на всілякі дотепні витівки – не дуже зрадив, коли в серпні 1847 р. треба було їхати на навчання до Полтави, в духовне училище, а відтак полишати рідну домівку, материнську опіку. Його любляче, добре і вразливе серце затерпло від болю, від ще дитячого сприйняття трагізму розлуки з близькими людьми» [14, с. 13].

Пізніше у листах і спогадах П. Житецький неодноразово скаржився на скрутні умови учнівського життя – голод, холод, тілесні покарання тощо.

Духовне училище, як це передбачалося тогочасною системою релігійної освіти, відкривало дітям священнослужителів дорогу до семінарії, а звідти до академії, з подальшою перспективою отримання духовного сану [10, с. 34].

Через десять років, під час навчання в семінарії, ще свіжими були ті переживання в юнака П. Житецького. Він виклав їх у початкових начерках спогадів: «Мені було тоді не дев'яти років. Батько хотів віддати мене в духовне училище. І ось, волею-неволею, він вирішив залишити всі свої домашні справи та податися разом зі мною в дорогу... На його обличчі була стурбованість коли ми побачили величезне місто. З явним виразом смутку він зупинив погляд на моїх зношених чоботах та картузі. Щось обтяжувало його серце. В його голові лунав таємний острах та важлива печальна дума...» [3, арк. 4].

П. Житецький став учнем училища. Протягом чотирьох років не тільки вбираючи знання в обсязі початкових класів гімназії, а й проходячи нелегку школу життя бурси з усіма її нестатками, голодом, холодом, зубрінням, бійками, доносами, а ще пошуками пригод у садках полтавських міщан, купанням у теплих водах Тарапуньки і Ворскли. На перших порах хлопчик не витримував «милостей» бурси і не раз збирався втікати додому. Якось на різдвяні канікули він без батькового дозволу добився-таки до Кременчука. Вдома його зустріли болючі сльози матері і каральні дії незворушного батька, який добряче висік сина і відправив назад до Полтави [14, с. 13].

Тогочасні духовні училища, як усі духовно-навчальні заклади Росії, були інституціями становими, або, як тоді казали, закритими. І готували в них «стовпів вітчизни», вірних слуг царя і церкви, носіїв і оборонців інтересів панівних класів. Готували старанно, ретельно вже з перших класів початкової освіти, відповідно спрямовуючи кожен крок учнів, контролюючи кожен урок, ба навіть кожне речення [14, с. 13].

Ось погляньмо у зошит «граматика» П. Житецького під назвою «Русские задачи», на першій сторінці якого позначено дату «1848 года. Сентября 30 дня». Тут записано таке «решение»: «Добрі люди благодію бідним. Бог подарував нашій країні мир, спокій,

задоволення та добродійність. Чесна людина повинується своїм начальникам і старшим. Керівництво людьми справа надзвичайно складна. Чесна людина мстить ворогам благодійництвом» [6, арк. 28]. В. Плачинда, вбачає в цих рядках спеціально продуману логіку розвитку й ускладнення думки: якщо ти бідний, то світ не без добрих людей і тобі ніщо не загрожує, адже Бог подарував «задоволення та добродійність», а коли хочеш бути чесною людиною, то тільки й знай, що «повинуйся керівництву», вчися керувати людьми та мсти ворогам благодійництвом [14, с. 14].

І таке вкладали в голови майбутніх пастирів тоді, коли по Європі хвилями прокотилася революція, зриваючи останні ланці феодальних пут, коли Т. Шевченка закинуто в Оренбурзькі степи, а братчиків його розкидано по глухих закутках імперії, коли чинено розправу над кріпаками-повстанцями, коли вже занесено було жандармського нагая над петрашевцями [14, с. 14].

Та водночас попри всю, здавалося б, дидактичну продуманість, у тих сентенціях закладено діалектичну вибухівку зневіри, адже дванадцятирічний П. Житецький і його ровесники тут за мурами Хрестовоздвиженського монастиря, бачили не «задоволення та добродійність», а лише кріпацькі сльози, піт і кров і якось не помічали серед багатіїв отих добрих людей, що благодіють бідним [14, с. 14].

Вчився П. Житецький загалом гарно, старанно і жадібно. Це бачимо з того напрочуд каліграфічного вимальовування домашніх завдань, із низки учительських оцінок у таких виразах: «препохвально», «очень хорошо», «весьма правильно», «очень похвально» [6, арк. 22].

Про перший період свого навчання в семінарії красномовно написав через тридцять років сам П. Житецький в одному з листів до старшого сина Гната (25 січня 1881 р.): «Пригадую собі, який був я, як мені було 15 років. Давно це було. Це було в Переяславі: і був я в такому ж класі в Переяславській бурсі, як і ти... Наука мені давалась легко, хоч пам'ять ніколи не була в мене дуже гостра. Мов я не жалував, як і ти, і гірко каюся до сього часу. Тільки ж в нашій школі і не примушували до вивчення мов. У нас так було, що хто краще напише твір, того й вважали за кращого учня, – через те я більш усього звертав увагу на твори. Тільки ж у нас вимагалось від твору логічної витриманості: в кожній фразі треба було обґрунтувати, чого вона там поставлена, а не в іншому місті. Так вибріхувати всяку нісенітницю не можна було. Спершу треба було додати великого поту до цього діла, а потім руку набив так, що й товаришам помагав. Було за цю поміч кормлять млинцями з салом на снідання. Здавалось тоді, що кращої їжі й на світі нема...» [9, арк. 2-2 зв.].

П. Житецький згадував, цей період свого життя з трепетом та хвилюванням: «Ще живі були покійні батько і мати. Дуже вони втішались моїми науками, тільки ж не втішались моєю дурною головою, бо багато в їй вітру було... Був я залишений самому собі, ріс на свободі, і от я не вмів користуватися як слід своєю свободою. Нікому було зупинити мене. З товаришами, було, пустую як навіжений: був я й на вулицях, і на заборах, і в чужих садах і огородах. І в голову не приходило, що це шкода людям, і може бути ця шкода великою шкодою і для самого себе. Начальство жалілося батькові, батько гримає, трохи було й каюся, а потім серед товаришів, серед всякої зваби знов за своє. Так і все діялось до першого горя, котре відкрило мені очі на життя людське», – писав П. Житецький своєму синові Гнату [9, арк. 2-2 зв.].

Після закінчення училища 1851 р. П. Житецького було зараховано своєкоштным студентом місцевої семінарії. На той час навчальна програма подібних закладів передбачала проходження нижчого, середнього і вищого відділень з дворічним терміном навчання на кожному з них. У семінарії викладалися математика, фізика, декілька мов, російська і всесвітня історія, російська словесність, логіка, природнича історія, психологія, церковна історія, догматика, гомілетика, патристика, священне письмо, музика та ін. [10, с. 34].

В. Плачинда припускає, що в м. Переяславі того часу існувало таємне товариство семінаристів (за деякими свідченнями, воно мало назву «Вертеп»), які влітку мандрували

по селах, даючи вертепні вистави, записуючи фольклор та, очевидно, ведучи певну пропаганду, роз'яснюючи причини Кримської війни та поразки російських військ. Цікаво відзначити, що в Москві кінця 50-х років існував таємний гурток під назвою «вертепники», одним із діяльних членів якого був О. Котляревський – земляк Житецького, вихованець Полтавської гімназії, тісно пов'язаний з ровесниками рідного краю [14, с. 22].

Звичайно, читати Шевченка і спокійно ставитися до подій Кримської війни не міг запальний П. Житецький. Війна ж оголила всі бридкі риси царського самодержавства – продажність чиновництва, бездарність генералів, немічність і плюгаве інтриганство царських міністрів і дипломатів. Після поразок Росії в Кримській війні передова молодь країни від патріотизму фальшивого, монархічного перейшла до патріотизму народного. Демократично налаштована молодь, більшість якої становило різночинське студентство, дійшла необхідності радикальних змін у суспільному ладі Росії.

Усі оті бурхливі процеси були властиві і студентству Переяславської семінарії. Не дивно, що П. Завадський та ще кілька його однодумців були виключені з семінарії у лютому 1855 р. Очевидно, та ж доля спіткала б і П. Житецького, коли б не трапилося горе – смерть батька. Сталося це раптово 8 лютого 1855 р. У листі педагога сестри Софії про смерть батька натрапляємо на таке свідчення: «Після смерті покійного батька знайшли в його столі 1 рубль срібний» [5, арк. 3–4].

Після смерті батька, залишившись найстаршим чоловіком у родині, П. Житецький мав піклуватися про матір, молодших сестер і брата. 1857 р. він успішно закінчив навчання в семінарії [2, арк. 1], про що свідчить «Именная ведомость об учениках Полтавской духовной семинарии за 1856/7 учебный год», де у списку першорозрядників його ім'я значилося другим [14, с. 25].

П. Житецький у ті дні ніби котиться за інерцією, розриваний і роздвоюваний, з одного боку, необхідністю домогтися якогось певного становища в житті, вийти на свій хліб і допомагати численній осиротілій родині, а з другого – нестерпністю до затхлого і захланного, дволикого і підступного світу «духовних пастирів» [14, с. 25].

Зовнішні обставини перемагають: як синові покійного священика йому надавалася можливість вчитися на казенний кошт. А отже він їде до м. Києва вступати до духовної академії, тобто рухається за течією. Адже після семінарії міг вступати до будь-якого університету або просто піти викладачем духовного училища та навіть семінарії (з його відмінним атестатом). Двадцятирічного П. Житецького семінарійське начальство готувалося рекомендувати до Петербурзької духовної академії, куди відбиралися найкращі вихованці семінарій з усієї країни. Проте рекомендації такої він не одержав [14, с. 25].

Отримавши можливість навчатися за казенний кошт, П. Житецький наприкінці серпня 1857 р. вступив до Київської духовної академії [10, с. 34].

Успішно складаючи з 22 серпня 1857 р. один за одним 25 вступних іспитів та пишучи 3 твори, П. Житецький, звичайно, не міг не радіти недалеким змінам у своєму житті, які дадуть змогу заглибитися в таємниці академічних книгоховищ, почерпнути з них мудрість видатних учених і літераторів, поринути в життя великого культурного центру, пізнати нових друзів [14, с. 25].

Академія містилася на території Братського монастиря. Період навчання в академії становив чотири роки. Крім обов'язкового відвідування лекцій студенти мали писати твори й проповіді у визначені викладачами терміни. Головними на молодшому курсі вважалися філософські дисципліни – гносеологія, умоглядна онтологія (метафізика), дослідна психологія і логіка. Дві третини часу віддавалося вивченню психології [13, с. 104].

Гнат Житецький, без сумніву зі слів батька, так писав про його академічних викладачів: «Там особливий вплив на нього мали професори – філософії І. Троїцький, психології П. Юркевич та загальної історії ієромонах Валеріан» [7, арк. 4]. Філософ П. Юркевич був ідеалістом, до того ж войовничим. Проте відзначався розумом,

ерудицією, видатним лекторським хистом. Гостротою мислі, логічністю й ясністю викладу він захоплював студентів-академістів, особливо на сірому тлі безкрилості і буденності інших викладачів.

Отже, П. Житецький взяв від П. Юркевича немало корисного і повчального: конкретні знання про філософські течії та їхніх представників, уміння логічно та ясно мислити й аналізувати, майстерно висловлювати власні думки. Однак у світоглядному плані П. Юркевич вніс у свідомість студента чимало ідеалістичного хаосу, з якого П. Житецький під впливом суспільно-політичних реалій життя і внаслідок розширення власних знань, постійного самоаналізу вперто виборсуватиметься практично все життя [14, с. 28].

Конкретних відомостей про вплив на П. Житецького згаданих викладачів ми не знаходимо. Проте його погляди на суспільне життя та роль релігійних течій у ньому вже чітко сформувалися. Свідченням цього є його академічний твір «Как согласить свободу христианскую со строгим подчинением закону божественному?», де палким протестом проти освяченого релігією злочинства звучать ось ці слова: «А вогнище інквізиції? Невже вони спалахнули в ім'я слави господа? І скільки побутує думок та вчинків, прикритих святістю слова Божого, та глибоко тирзаючих душу отрутою егоїзму? Ні! Яка б не була висока ціль, вона не виправдовує нечестивих методів» [7, арк. 5].

Починаючи з 1859 р. гостро постала потреба широкої освітньої роботи серед селян і робітників. Першими це зрозуміли члени українських гуртків, а тому більшість їх, перебравшись в селянський одяг, «ходили в народ», використовуючи вакації для мандрів по Україні. Вони вивчали особливості місцевих говірок, записували фольклорні твори, описували звичаї та водночас провадили роз'яснювальну роботу серед селян щодо історії України, її покріпачення, ролі поміщиків і самодержавного апарату у жорстокому визискуванні трудового населення. Із потреби освічувати народ і постала велика ідея створення недільних шкіл для неписьменних або малописьменних робітників і селян та їхніх дітей [14, с. 28]. В. Плачинда припускав, що протягом навчання в академії П. Житецький був членом таємного студентського гуртка. Ця версія однак не знаходить прямого підтвердження у джерелах. Одним з важливих аргументів на її користь В. Плачинда вважав активну участь П. Житецького у студентському заворушенні, що сталося восени 1859 р. Цей епізод життя П. Житецького вартий прискіпливої уваги з точки зору його майбутньої громадської діяльності.

15 листопада 1859 р. відбулося зібрання усіх студентів академії, які висловили своє обурення незадовільним харчуванням і побутовими умовами в академії, методами викладання, а також зловживаннями співробітників навчального закладу. Керівництво погоджувалося на компроміс зі студентами, однак останні 16 листопада склали «Прошение», адресоване імператорові Миколі I. У документі зокрема йшлося про необхідність реорганізувати навчальний процес, замінити деяких викладачів, поліпшити умови життя студентів тощо [14, с. 34]. Міру участі П. Житецького в підготовці тексту «Прошения» встановити на сьогодні неможливо за браком відповідних свідчень. Однак його ім'я знаходиться поряд із ще 51 іменем студентів академії, які підписали документ.

Серед паперів внутрішнього правління академії збереглася й заява П. Житецького від 7 червня 1860 р. з проханням звільнити його за станом здоров'я. До неї долучено документ дивовижний – довідку лікаря, в якій засвідчується ревматизм суглобів у студента П. Житецького, «...що повного одужання потребує залишити навчання і змінити спосіб життя» [1, арк. 2].

Зміна способу життя, а відтак і «одужання» Павла Житецького сталися доволі швидко – восени того самого 1860 р. він був зарахований студентом першого курсу історико-філологічного факультету Київського університету [14, с. 28].

З-поміж багатьох фактів біографії П. Житецького вступ його до університету виглядає зовсім буденним явищем. А головне через те, що не було для нього в тій події ані особливого романтичного піднесення, ані схиляння перед «ученим ареопагом» –

професорсько-викладацьким корпусом. Було тільки вигартуване певним життєвим досвідом прагнення у гурті бойового товариства рухати громадську справу боротьби проти духовного гноблення рідного народу, а ще – бажання зайнятися науковими дослідженнями в царині народознавства. П. Житецького підхопила бурхлива круговерть університетського життя за умов назрівання революційної ситуації в країні [14, с. 28]. І цей бік життя Павла якось уперто й неухильно відсуває на другий план прикметні особливості навчального процесу в університеті та участь у ньому як студента.

Отже, друга половина XIX – початок XX ст. – це час утвердження ідеї відродження українського народу, його національної самосвідомості, мови, культури, освіти, школи. Саме тому формування світоглядних переконань П. Житецького, як представника нового соціального прошарку інтелігенції кінця XIX – початок XX ст., яка, гуртуючись у просвітницькій організації, піднімала освітній рівень широких верств населення, тим самим сприяючи розвитку суспільства.

У ході дослідження визначено, що початковим чинником формування світоглядних переконань П. Житецького стало сімейне виховання, означене, з одного боку, впливом освіченого батька-священника, що дозволило йому здобути глибоку і всебічну освіту та широким колом спілкування сім'ї з представниками інтелігенції, з іншого – глибоким українським корінням та прихильним ставленням членів родини до простого українського народу. Його освітній шлях почався у духовних навчальних закладах – Полтавському духовному училищі, єпархіальній Полтавській семінарії у м. Переяславі та Київській духовній академії. Навчальне та позанавчальне спілкування з педагогами мало значний вплив на професійну орієнтацію П. Житецького. Проукраїнські переконання міцніли у вирі студентського життя у Київській духовній академії. У цей час П. Житецький поєднує навчальну та науково-пошукову діяльність, бере участь у етнографічних експедиціях, збиранні архівного та фольклорного матеріалу.

Саме у стінах Київської духовної академії сформувалася зацікавленість П. Житецького проблемами історії України. Активна позиція П. Житецького та участь у студентському заворушенні 1859 р. не дали йому змогу закінчити навчання в академії. Проте знайомство з викладачами та соратниками, яке відбулося під час навчання в університеті, зумовило еволюцію наукових пріоритетів П. Житецького у науково-просвітницьку діяльність і сформували чітку позицію та переконання педагога.

Перспективним напрямком подальшого наукового дослідження є видавнича діяльність П. Житецького, внесок у вивчення української історії та політології. Предметом окремої наукової праці може бути порівняльний аналіз науково-просвітницьких ідей П. Житецького та інших вітчизняних просвітників певної історичної доби, трансформація і втілення їхніх ідей в українську педагогіку.

Література:

1. Дело об ислючении из числа студентов // Центральный державный историчный архів України. – Ф. 711, оп. 1, спр. 4485, 5 арк.
2. Житецкий П. И. Аттестаты и свидетельства выданные Полтавской Духовной семинарией, Университетом св. Владимира, Киевской Духовной Академией, Полтавской духовной консисторией, Санкт-Петербургским университетом Житецкому Павлу Игнатьевичу // Институт рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Ф. I, спр. 46670, 16 арк.
3. Житецкий П. И. Воспоминания (Очерки) // Институт рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Ф. I, спр. 46500, 8 арк.
4. Житецкий П. И. Духовное завещание Житецкого П. И. 29 марта 1911 г. Киев // Институт рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Ф. I, спр. 47192, 2 арк.
5. Житецкий П. И. Письма // Институт рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Ф. I, спр. 48181, 10 арк.

6. Житецкий П. И. Письма к разным лицам // Институт рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Ф. І, спр. 48128, 76 арк.
7. Житецкий Павел Игнатьевич. Биографическая справка, написанная Игнатом // Институт рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Ф. І, спр. 46909, 5 арк.
8. Житецкий И. О. М. Пипін та київські українці (Листування Пипіна і Житецького) / І. Житецький, Н. Бухбіндер // Україна. – 1928. – № 6. – С. 21-38.
9. Житецький П. Г. Житецькому Гнату Павловичу. Листи 17.01.1881-2.03.1882 рр. з Петербурга до Києва // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Ф. III, спр. 48063-48069, 7 арк.
10. Казакевич О. Павло Житецький. Життя та діяльність / О. Казакевич – К., 2008. – 204 с.
11. Кістяківський О. Ф. Щоденник (1880-1885) / О. Ф. Кістяківський – К. : Наукова думка, 1995. – Т. 2.– 583 с.
12. Метрическая выписка выданная Полтавской Духовной Консисторией Житецкому Павлу Игнатьевичу. Копия. 12 августа 1857 г. // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Ф. І, спр. 46677, 2 арк.
13. Певницкий В. Ф. Мои воспоминания. Студенческие годы (1851–1855) / В. Ф. Певницкий. – К., 1911. – 245 с.
14. Плачинда В. П. Павло Гнатович Житецький / В. П. Плачинда – К. : Наукова думка, 1987. – 207 с.

Исаченко В.П.

ЖИЗНЕННЫЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ СТАНОВЛЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ П. ЖИТЕЦКОГО (1837–1911)

В статье проанализирован процесс становления и развития личности П. Житецкого на фоне национально-просветительского движения в Украине во второй половине XIX в. Определены основные факторы формирования мировоззрения педагога, определяющими среди которых стали семейное воспитание и духовное образование. Охарактеризованы особенности взаимодействия П. Житецкого с педагогами и с учениками как фактора развития личности ученого. В статье освещены образовательный путь П. Житецкого, который начался в духовных учебных заведениях и обусловил влияние на дальнейшую образовательную и воспитательную деятельность педагога. Проанализированы этапы активного участия П. Житецкого в общественно-политических протестах. Определены влияние социального окружения на развитие и становление взглядов педагога на культурно-образовательную деятельность в Украине.

Ключевые слова: П. Житецкий, вторая половина XIX – начало XX в., образование, воспитание, Полтавское духовное училище, епархиальная Полтавская семинария, Киевская духовная академия, формирование мировоззрения.

Isachenko V.P.

LIFE DETERMINANTS OF FORMATION OF PEDAGOGICAL OUTLOOK OF P. ZHYTETS'KY (1837-1911)

The article analysed the process of formation and development of personality of Paul Zhytets'ky against the backdrop of the national educational movement in Ukraine in the second half of the nineteenth century. Preconditions and key factors shaping the world views of the teacher were shown. The determined that the primary factor in shaping of world views of Paul Zhytets'ky was family education, research upbringing, on the one hand – the influence of enlightened priest-father, allowed him to gain a deep and comprehensive education and a broad range of communication with family members of the intellectuals, on the other – Ukrainian deep roots and a favorable family members – simple Ukrainian people. His educational path began in religious schools – Poltava religious school, Diocesan Seminary in Poltava. Pereyaslav and the Kiev Theological Academy. The features of the interaction of Paul Zhytets'ky with teachers and student groups as a factor in the development of the individuality of a scientist. The article highlights the educational path of Paul Zhytets'ky which began in religious schools, and led to further impact on educational and training activities of the teacher. While studying Paul Zhytets'ky combines scientific research and educational activities; he is involved

in ethnographic expeditions and he collected archival folklore material. Stages of active participation of Paul Zhytets'ky in social and political life is described. Determined impact of social environment on development and establishment of teacher's views on cultural and educational activities in Ukraine is revealed. The author determines the main factors that define the formation of Paul Zhytets'ky as personality and the conception of his outlook (national, patriotic, cultural, educational, scientific one).

Key words: Paul Zhytets'ky, the second half of the XIX – beginning of the XX century, education, upbringing, Poltava seminary, diocesan seminary of Poltava, Kyiv Theological Academy, formation of outlook persuasions.

УДК 37.035.6 «19»

Кульчицький В.Й.*

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються фактори розвитку соціально-педагогічних особливостей патріотичного виховання в Україні другої половини ХХ століття; висвітлюється особлива роль патріотичного виховання в становленні молоді людини як особистості; аналізуються теоретичні засади, стан та проблеми патріотичного виховання молоді в означений період; на основі історико-педагогічного досвіду обґрунтовується необхідність виокремлення соціально-педагогічних особливостей розвитку патріотичного виховання молоді України як об'єктивної потреби сучасного українського суспільства; зроблено висновки про необхідність вивчення й аналізу з точки зору сьогодення цілісної поетапної системи патріотичного виховання молоді в радянські часи.

Ключові слова: соціально-педагогічний розвиток, патріотичне виховання, особистість, молодь.

Роки незалежності України довели, що нерозв'язаність проблеми об'єднання, відродження української нації пов'язана насамперед із відсутністю консолідованої, національно свідомої, міцної української влади, недостатнім рівнем розуміння національною елітою історичної відповідальності перед сучасниками та майбутніми поколіннями українського народу. Сучасній владі слід зрозуміти: політика у сфері державотворення, націєтворення буде в тому разі успішною, якщо будуватиметься на міцному фундаменті, закладеному передусім на патріотичному вихованні молодого покоління.

Актуальність проблеми обумовлена необхідністю розвитку патріотизму починаючи з шкільного віку. У цей період відбувається формування культурно-ціннісних орієнтацій духовно-етичної основи особистості дитини, розвиток її емоцій, відчуттів, мислення, механізмів соціальної адаптації в суспільстві, починається процес національно-культурної самоідентифікації, усвідомлення себе в навколишньому світі.

Надзвичайно важливими в обґрунтуванні сучасних потреб посилення патріотичного виховання української молоді є думки видатних українських педагогів, психологів, які здавна розділяли позиції про те, що виховання повинно мати яскраво виражений національний характер. Наявність національного змісту у виховному процесі має сприяти поверненню до джерел, до першовитоків, заступати місце суцільної бездуховності, виробляти ідеали національної гармонії [8].

Патріотичне виховання містить у собі самобутній зміст, форми й методи впливу на особистість, які найповніше відповідають її природним ознакам. Воно є надійною основою культурно-історичного розвитку нації, а відтак – і особистості. Сьогодні виховання патріотичної свідомості у молоді є першочерговим завданням на шляху становлення української держави. Вирішення цього завдання значною мірою може бути забезпечене зусиллями сучасної освітньої доктрини.

* © Кульчицький В.Й.*